

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті досліджуються особливості відповідальності працівників правоохоронних органів щодо отримання різних видів соціального забезпечення. Розкриваються правообмежувальні, правовідновлювальні, штрафні санкції. Розглядається шахрайство в сфері соціального забезпечення таких працівників.

Ключові слова: працівники, правоохоронні органи, соціальне забезпечення, відповідальність, санкції, шахрайство.

**Пададименко
Наталія
Володимирівна,**

*асистент кафедри
правознавства
Криворізького
національного
університету*

Слід зазначити, що наразі, незважаючи на те, що законодавство у сфері соціального забезпечення передбачає певні санкції, зокрема і для суб'єктів, які отримують соціальне забезпечення, юридична відповідальність у цій галузі не сформувалась як самостійна правова інституція, призначення якої полягає у виконанні охоронної функції, що є значним недоліком правового регулювання відносин в окресленій сфері та потребує усунення. При цьому варто підкреслити, що порушення правових приписів у сфері соціального забезпечення припускають не лише відповідні державні органи, а й інші суб'єкти права соціального забезпечення, зокрема й працівники правоохоронних органів як отримувачі відповідних послуг, допомог, пенсій. У розрізі цього актуальним постає питання розгляду окремих аспектів відповідальності працівників правоохоронних органів з метою подальшого удосконалення соціального забезпечення цієї категорії працівників.

Якщо метою цього дослідження постає окреслення основних моментів юридичної відповідальності працівників правоохоронних органів щодо їхнього соціального забезпечення, то для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі завдання: 1) розкрити поняття «юридична відповідальність»; 2) окреслити особливості відповідальності в сфері соціального забезпечення; 3) проаналізувати чинні нормативно-правові положення з піднятого питання; 4) схарактеризувати

наявну практичну ситуацію з отриманням соціального забезпечення; 5) навести міжнародний досвід вирішення окремих проблем відповідальності в сфері соціального забезпечення; 6) зробити відповідні висновки щодо відповідальності працівників правоохоронних органів у сфері соціального забезпечення. Відзначимо, що цій проблемі досі не було приділено уваги на науковому рівні, тому вона характеризується безсумнівною новизною. У роботі використовуються наукові здобутки теоретиків права соціального забезпечення та адміністративного права (С. Люмінарска, Т. Лежнева, І. Нестерева, О. Петренко, І. Шамшина), а також чинний нормативно-правовий масив.

Юридична відповідальність є важливим елементом правового регулювання суспільних відносин, суть якого полягає в цілеспрямованому впливі на поведінку індивідів за допомогою юридичних засобів з метою впорядкування суспільних відносин, надання їм системності і стабільності, уникнення різних загострень соціальних конфліктів, утілення принципів соціальної справедливості тощо. Отже, сам факт наявності юридичної відповідальності виконує превентивні функції щодо порушення обов'язків, зокрема у сфері соціального забезпечення [1, с. 981]. Трактатування юридичної відповідальності пов'язується з обов'язком особи зазнати певних утрат або позбавлень різного характеру.

Слід зазначити, що відповідальність у праві соціального забезпечення визначається нормами цієї галузі, зумовлена галузевими зав-

даннями, а також специфікою відносин, які виникають між отримувачами соціальних благ і відповідними органами соцзабезпечення [2, с. 59]. Варто наголосити на тому, що відповідальність у сфері соціального забезпечення є обов'язком, який полягає в дотриманні приписів чинного законодавства, що регулює соціально-забезпечувальні відносини, а також у необхідності нести відповідальність за порушення норм, визначених цим законодавством. Таким чином, суб'єкти права соціального забезпечення несуть позитивну юридичну відповідальність, а також негативну юридичну відповідальність.

Позитивна відповідальність має постійний характер, оскільки ґрунтується на свідомій відповідальності вказаних суб'єктів за власну поведінку у сфері соціального забезпечення. Негативна застосовується, коли суб'єкт права соціального забезпечення – отримувач соціальних благ – свідомо йде на порушення законодавства у сфері соціального забезпечення з метою отримання особистої вигоди. На відміну від перспективної відповідальності, негативна або ретроспективна відповідальність характеризується наявністю державного примусу і застосуванням санкцій, передбачених законодавством, що тягне за собою негативні майнові наслідки для правопорушника – отримувача певного соціального забезпечення.

Санкція як негативна реакція держави на порушення правової норми виникає за наявності протиправної поведінки або неправильного виконання загальновстановлених правил [3, с. 135]. У літературі відзначається,

що відмінною рисою санкції в праві соціального забезпечення є те, що вона має правовідновлюваний характер [4, с. 20]. За загальним правилом, правовідновлювальними вважають ті санкції, реалізація яких у разі порушення правопорядку безпосередньо спрямована на примусове виконання невиконаного обов'язку, відновлення порушених прав. Застосування правовідновлювальних санкцій має на меті не лише виконання завдань щодо загальної та індивідуальної превенції, але й усунення шкоди, спричиненої правопорушенням суспільним відносинам [5, с. 33].

Наприклад, у праві соціального забезпечення правовідновлюванні санкції передбачають повернення безпідставно отриманих соціальних благ. Так, правовідновлюваний характер має санкція, передбачена ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття», ст. 60 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Відзначимо, що ст. 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначається порядок застосування означених санкцій. При цьому будь-яких інших негативних наслідків для осіб, що отримують пенсію, Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» не передбачається, оскільки нарахування штрафних санкцій або сплата процентів за користування чужими

грошовими коштами регулюється Цивільним кодексом України, дія якого не поширюється на регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Однак справедливим буде вказати, що штрафні санкції встановлено для інших суб'єктів права соціального забезпечення. Так, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» передбачає, що страхувальники та інші отримувачі страхових коштів у разі порушення порядку використання страхових коштів відшкодовують Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в повному обсязі неправомірно витрачену суму страхових коштів та/або вартість наданих соціальних послуг і сплачують штраф у розмірі 50% від такої суми. За несвоєчасне повернення або повернення не в повному обсязі страхових коштів відповідно до частини першої ст. 21 та ст. 22 Закону на страхувальників та інших отримувачів коштів Фонду накладається штраф у розмірі 10% несвоєчасно повернутих або повернутих не в повному обсязі страхових коштів. Одночасно на суми несвоєчасно повернутих або повернутих не в повному обсязі страхових коштів і штрафних санкцій нараховується пеня в розмірі 0,1% від зазначених сум коштів, розрахована за кожний день прострочення платежу (ст. 30).

Окрім правовідновлюваних санкцій, право соціального забезпечення містить також правообмежувальні санкції. Такі санкції полягають

у припиненні або призупиненні права на той чи інший вид соціального забезпечення у разі вчинення працівником правоохоронного органу правопорушення у сфері соціального забезпечення. Так, у разі порушення режиму лікування, відвідування лікаря застраховані особи втрачають право на цю допомогу з дня допущення порушення на строк, що встановлюється рішенням органу, який призначає допомогу з тимчасової непрацездатності (ст. 36). Відповідно до статті 28 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» у разі порушення інвалідом з військовослужбовців, а також осіб, які мають право на пенсію за цим законом, строку повторного огляду в медико-соціальних експертних комісіях, виплата йому пенсії зупиняється, а при визнанні його знову інвалідом – поновлюється з дня зупинення, але не більш як за один місяць до дня повторного огляду. За змістом Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» виплата допомоги з безробіття припиняється в разі зняття з обліку за невідвідування без поважних причин державної служби зайнятості 30 і більше календарних днів (ст. 31).

Варто зазначити, що в переважній більшості випадків правопорушення у сфері соціального забезпечення пов'язуються з наданням органам соціального забезпечення неправдивих відомостей, підроблених документів, а також приховуванням певних фактів з метою отримання певних видів соціального забезпечення. Так,

відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» застрахована особа несе відповідно до закону відповідальність за незаконне одержання з її вини (підроблення, вилучення в документах, подання недостовірних відомостей тощо) матеріального забезпечення та соціальних послуг за цим Законом (ст. 32). Однак такі дії осіб, зокрема працівників правоохоронних органів, вітчизняним законодавством не визнаються шахрайськими. Однак у світовій практиці отримання соціального забезпечення шляхом будь-якого обману вважаються шахрайством.

За даними Центру соціально-економічних досліджень, міжнародна спільнота визначає шахрайство при призначенні конкретного соціального забезпечення здебільшого як злочин. Прийняті в різних країнах трактування шахрайства схожі між собою і спираються на один і той же підхід, відповідно до якого під шахрайством розуміється навмисне подання особою недостовірної інформації з метою одержання фінансової чи іншої вигоди та неповідомлення відділам соціального забезпечення про зміни в підставах для отримання допомоги, зокрема зміни в доходах, що можуть призвести до втрати права особи на певний вид соціального забезпечення. Отже, у більшості випадків шахрайства заявники навмисне повідомляють недостовірну чи неповну інформацію про себе з метою незаконного одержання соціального забезпечення [6, с. 41].

Аналогічна ситуація спостерігається й у національній системі соціального забезпечення. Сьогодні порушення законодавства у сфері соціального забезпечення мають системний характер, зокрема наявні непоодинокі випадки неправомірного одержання соціальних виплат на підставі підроблених, недостовірних документів. Відповідальність за такі дії передбачається кримінальним законодавством. Так, відповідно статтею 358 Кримінального кодексу України передбачається відповідальність за підроблення документів, печаток, штампів і бланків, а також за їх використання [7].

Інші дії суб'єктів – отримувачів соціального забезпечення – також мають характер кримінального правопорушення. Наприклад, неповідомлення в органи соціального забезпечення про обставини, які можуть вплинути на розмір соціальних виплат. Як уже зазначалося, такі дії в міжнародній практиці визнаються шахрайськими. Відповідно до статті 190 Кримінального кодексу України шахрайством визнається заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [7]. Під обманом розуміється повідомлення неправдивих відомостей або приховування, умовчування обставин, повідомлення про які обов'язкове в таких ситуаціях. Під зловживанням розуміється провина, що полягає в незаконному, злочинному використанні своїх прав і можливостей [8, с. 295–294]. Наведене дає підстави для висновку про те, що у сфері соціального забезпечення шахрайські дії

вчиняються шляхом обману. Отже, у разі порушення законодавства про соціальне забезпечення в певних випадках особи мають нести кримінальну відповідальність.

Утім слід зазначити, що подання недійсних документів для призначення пенсії окремим працівникам правоохоронних органів виключається з огляду на те, що відповідно до Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», який затверджений постановою правління Пенсійного фонду України від 30 січня 2007 року № 3-1 та зареєстрований у Міністерстві юстиції України, подання заяв та необхідних документів здійснюється зокрема через уповноважені структурні підрозділи Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної податкової служби України, Державної пенітенціарної служби України [9]. Отже, на стадії процедурних правовідносин, пов'язаних з призначенням пенсії, працівники цих правоохоронних органів не зможуть стати правопорушниками, однак на стадії матеріальних правовідносин такої можливості не слід виключати, оскільки пенсіонери не завжди повідомляють про обставини, що впливають на розмір соціальних виплат.

Підсумовуючи наведене зазначимо, що відповідальність (позитивна або негативна) у сфері соціального забезпечення постає як

обов'язок працівників правоохоронних органів – отримувачів соціального забезпечення, який полягає в дотриманні приписів чинного законодавства, що регулює соціально-забезпечувальні відносини, а також у необхідності нести відповідальність за порушення норм, визначених цим законодавством, а саме характеризується наявністю державного примусу і застосуванням санкцій, передбачених законодавством, що тягне за собою негативні майнові наслідки для правопорушника – отримувача певного соціального забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Шамшина І. І. Юридична відповідальність працівника як елемент його трудово-правового статусу / І. І. Шамшина // Електронне фахове видання «Форум права». – 2011. – № 2 – С. 981–986 / [Електронний ресурс] : Веб-сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11siiitc.pdf>.
2. Люминарская С. В. Вопросы ответственности в праве социального обеспечения / С. В. Люминарская // Вестник Удмуртского университета : Экономика и право. – 2010. – Вып. 2. – С. 59–62.
3. Петренко О. С. Адміністративні стягнення та санкції як категорії адміністративного права / О. С. Петренко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2011. – Вип. № 3. – С. 133–140.
4. Право социального обеспечения : учебник / под редакцией К. Н. Гусова. – М. : Проспект, 2001. – 328 с.
5. Лежнева Т. М. Класифікація санкцій трудового права / Лежнева Т. М. // Право і суспільство. – 2010. – № 1. – С. 32–39.
6. Підвищення інституційної спроможності, правового забезпечення та розширення функцій інституту державних соціальних інспекторів щодо супроводу соціально вразливих сімей. – CASE Україна : Центр соціально-економічних досліджень, 2010. – 114 с. / [Електронний ресурс] : Веб-сайт CASE Україна. Центр соціально-економічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.case-ukraine.com.ua/u/publications/4496eb6914c430935c430b34658ab470.pdf>.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
8. Несторова І. А. Способи шахрайства у сфері туристичного бізнесу України / І. А. Несторова // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 295–298.
9. Постанова правління Пенсійного фонду України від 30 січня 2007 року № 3-1 «Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 лютого 2007 року № 135/13402 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 13. – Ст. 486.

Пададименко Н. В. Отдельные аспекты ответственности работников правоохранительных органов как субъектов права социального обеспечения.

В статье раскрываются особенности ответственности работников правоохранительных органов относительно получения различных видов социального обеспечения. Рассматриваются правоограничивающие, правовосстанавливающие, штрафные санкции. Уделяется внимание мошенничеству в указанной сфере.

Ключевые слова: работники, правоохранительные органы, социальное обеспечение, ответственность, санкции, мошенничество.

Padadymenko N. V. Certain aspects of the responsibility of law enforcement officers as subjects of social security law.

This article investigates the features of responsibility of law enforcement agencies to obtain various types of social support. Disclosed law limited punitive damages, law reviving damages. It is considered fraud in the social security of workers.

It is proved that the responsibility in social security is a duty, which is in compliance with regulations of legislation that regulate social relations, and also in the need to be responsible for violations prescribed of this legislation. Accordingly, subjects of law of social security are positive responsible and also negative legal responsibility.

Defined that positive responsibility is permanent, because bases on conscious responsibility these subjects for their own behavior in social security. Negative responsibility is used when subject of law social security (recipient of social benefits) consciously violates the legislation on social security for private gain. In contrast to the prospective liability is negative and retrospective responsibility is characterized by official enforcement and sanctions provided for in the legislation, that lead to property negative consequences for the offender (a recipient of social security).

Substantiated that in the field of social security fraud committed by means of deception. Thus, in case of violation of the legislation on social security in some cases, individuals have to bear criminal responsibility.

Noted, that responsibility (positive or negative) in the social security acts as threats to law enforcement, welfare recipients, which is prescribed in the legislation governing the security and social relationships, that regulates security and social relations, and the need to be responsible for violations determined of the legislation, exactly, characterized by state coercion and sanctions provided by law, which lead to negative consequences for the offender's property, a recipient of Social Security.

Keywords: workers, law enforcement, social security, responsibility, sanctions, fraud.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2013